

ЕКОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ

І.М.Лобачук

Анотація. В статті висвітлені різні концепції екологічного навчання та виховання, які сприяли визначенню цілей, завдань та принципів екологічної освіти в школах Німеччини.

Ключові слова. Екологічна освіта, екологічне виховання, еколого-педагогічні концепції.

Аннотация. В статье раскрыты различные концепции экологического обучения и воспитания, которые способствовали постановке целей, задач и принципов экологического образования в школах Германии.

Ключевые слова. Экологическое образование, экологическое воспитание, эколого-педагогические концепции.

Summary. Different ecologo-pedagogical conceptions that are shown in this article had a great impact on the process of making of aims, tasks and principles of ecological education in the secondary schools of Germany.

Key words. Ecological education, ecological upbringing, ecologo-pedagogical conceptions.

Постановка проблеми. Процеси реформування системи освіти у 1960-х – 1970-х роках інтеграція екологічної складової в систему знань та суспільної діяльності у ФРН знайшли своє відображення в перегляді засад педагогічної теорії, термінології, формуванні цілей, задач, методології екологічної освіти. Відбулося оновлення та актуалізація теорії педагогіки. Також було запропоновано актуальне спрямування педагогічних досліджень – концепцію "Педагогіка в сфері навколишнього середовища та природи" (Umwelt – und Natur Padagogik), що послужило імпульсом до розвитку нових концепцій навчання та виховання, збільшення престижності педагогічної науки і інтересу до неї. [3, с.5].

Аналіз наукових досліджень. Розробці науково-педагогічних засад екологічної освіти з урахуванням положень концепцій сталого розвитку присвячені роботи: С.Н.Глазачова, В.П.Голова, А.Н.Захлібного, І.Д.Зверева, А.А.Іноземцева, Д.Н.Кавтарадзе, Т.Н.Кучера, Н.М.Мамедова, В.М.Назаренка, В.В.Пасічника, Л.П.Сімонової-Салєєвої, І.Т.Суравегіної, Ю.Л.Хотунцева, Н.М.Чернової, М.А.Якунчева, А.А.Вахрушева, І.А.Кулакова, О.В.Трофімова, В.В.Червонецького, Н.В.Шкарбана та інших учених.

Свій розвиток у теорії та практиці екологічної освіти одержали ідеї видатних німецьких мислителів минулого про виховання й освіту, а саме: В.Ратке, Я.Коменського, Дж.Локка, Ж.-Ж.Руссо, Є.Канта, Й.Базедова, Й.Песталоцці, О.Гумбольдта, Г.Гегеля, Й.Гербарта, Ф.Фребеля, А.Дистервега.

У роботах провідних учених Німеччини в сфері педагогіки та дидактики В.Бєра і Г.Хаана були виділені основні критерії для "Педагогіки у сфері навколишнього середовища і природи":

Виклад основного матеріалу. По-перше, педагогіка у сфері навколишнього середовища і природи повинна залишатися педагогікою, в центрі уваги якої — людина в оточенні навколишнього середовища, а не навчальні програми та потреби політики. Її лозунги: "Свобода для особистості", "Любов до всього живого".

По-друге, потрібен відпочинок від традиційних форм та методів роботи, антропоцентричне ставлення до природи варто критикувати. Важливо сприяти цілісному сприйняттю природи, всебічно відчувати її, тим самим відкривати шлях до нового світосприйняття особистості, визначати роль та поведінку людини в навколишньому середовищі, направлених на практичне партнерство всього живого.

По-третє, слід розглядати майбутнє як центральну педагогічну категорію, розуміти педагогіку як роботу на майбутнє. Педагогіка у сфері навколишнього середовища та природи повинна дати учням можливість відкрити шлях до майбутнього. Крім того, необхідно усвідомити, які види мислення і діяльності привели нас до екологічної катастрофи, намагатися оцінювати й змінювати особисті звички та поведінку, які призводять до надлишкового навантаження на навколишнє середовище.

По-четверте, необхідно переглянути цілі та зміст шкільної освіти. Повинна бути відповідність між специфікою організації шкільних навчальних закладів та методологією навчання та виховання. Педагогіка повинна стати педагогікою любові, а не страху, ворожості та конкуренції [3, с. 5-6].

Словом, у ФРН в 70-і рр. ХХ ст. почався інтенсивний процес перегляду та оновлення педагогічної науки, з урахуванням розвитку її екологічної складової, згідно з якою особливу важливість у процесі виховання молоді набуває її екологічна освіченість, формування

різносторонньої екологічної культури особистості. При цьому вона повинна проявлятися як у свідомості, мисленні, так і в поведінці особистості.

У межах педагогіки у сфері навколишнього середовища та природи отримали розвиток два взаємодоповнюючих напрямки:

1) традиційна концепція екологічного виховання та освіти (у межах державної системи шкільної освіти),

2) альтернативні концепції екологічної освіти (перевага в приватних школах і закладах додаткової освіти).

Зупинимось на аналізі даних напрямів для з'ясування різних підходів при визначенні цілей, завдань та принципів екологічної освіти педагогами ФРН.

У середині 1970-х рр. отримала розвиток концепція "екологічного виховання" (Umwelterziehung), яка впроваджувалась державною освітньою політикою Західної Німеччини. Вона була розроблена групою вчених інституту педагогіки природничих наук м.Кіля під керівництвом Г.Ойлефельда (1977 р.). На основі даної концепції була прийнята регіональна стратегія екологічної освіти для німецькомовних країн (Мюнхен 1978). Згідно з нею під екологічною освітою розуміли "...виховання до розуміння та пояснення закономірностей природного і соціального навколишнього середовища з ціллю формування готовності до дій з урахуванням екологічних закономірностей на основі компетентності в практиці" [2, с.36].

Для конкретизації навчальних цілей та побудови змісту екологічної освіти в школах ФРН у межах концепції "екологічне виховання" були запропоновані п'ять основних компонентів та визначені завдання навчально-виховного процесу, направлені на: 1) формування індивідуальної та колективної екологічної свідомості, яка б сприяла пробудженню емоційного сприйняття екологічних проблем; 2) отримання знань у процесі вивчення основ екології і різносторонньої практичної роботи у сфері охорони навколишнього середовища свого регіону; 3) формування позиції шляхом розвитку ціннісних уявлень, орієнтованих на навколишнє природне середовище, пробудження почуттів відповідальності і мотивації до активних дій з покращання стану довкілля; 4) здобуття досвіду й компетентності в практичній діяльності, направленої на усвідомлення екологічних проблем та пошуку шляхів їх подолання; 5) сприяння та активна участь у розв'язанні екологічних проблем на всіх рівнях [2, с. 38].

Згідно з концепцією "екологічного виховання", навчально-виховний процес має бути направлений в основному на вивчення екологічних проблем та пошуки шляхів їх подолання. Проте, на думку німецьких педагогів, дана концепція має консервативний чи традиційний характер, оскільки вона не пропонує суттєвих змін у системі навчання та виховання. Майбутнє в ній розкривається як продовження теперішнього, не враховуючи серйозних, рішучих змін у політиці та економіці. Але не зважаючи на критику багатьма прогресивними педагогами, традиційна концепція екологічного виховання посідає домінуючу позицію серед еколого-педагогічних концепцій і визначає навчально-виховний процес у державних школах ФРН.

Концепція "екологічне навчання" (Okologisches Lernen) має сильно виражений прагматичний характер. Вперше поняття "екологічне навчання" увів С.Фрайнет в кінці 30-х рр. ХХ століття. Він стверджував, що навчання має бути пов'язане з життям і ґрунтується на практичній діяльності. Цю ідею підтримали декілька громадських ініціатив і широко застосували у своїй боротьбі за збереження навколишнього середовища в 1960-1970-і рр.

Дана концепція також була прийнята за основу при організації екологічної освіти у Вальдорфських школах. У ній висувалися наступні вимоги до організації екологічної освіти в школі: індивідуальний підхід зі сторони вчителів та учнів для складання навчальних програм з екології, орієнтація на інтереси учнів, розвиток їх емоційного сприйняття, збільшення їхньої політичної активності, орієнтація на майбутнє шляхом розробки прогнозів, вивчення зв'язків з життєвими ситуаціями і системного підходу при дослідженні екологічних проблем.

Процес навчання в межах концепції "екологічного навчання" цікавий і побудований творчо. Об'єктом розгляду виступають не тільки екологічні проблеми, а й увесь навколишній світ. Проте в процесі екологічного навчання часто відсутнє чітке визначення цілі та завдання навчального процесу і сам процес не послідовний.

Інша, відносно молода концепція, називається "екологічна педагогіка" (Okopadagogik), яка отримала свій розвиток з 1985 р. на основі різних дисциплін — педагогіки, антропології, психології і соціології. Автори та історики даної концепції: В.Беєр (W.Beер), Х.Кессел (H.Kessel), Г.де Хаан (G.de Haan), Х.Ю.Фіткау (H.J.Fietkau) і Х.Мікелскіс (H.Mikelskis). Вони критично ставилися до традиційної екологічної освіти школярів, рахуючи, що концепції у сфері екологічної освіти отримали

свій розвиток у період, коли політики й економісти нездатні змінити існуючий механізм управління, структури підприємства та споживання і перекладають відповідальність на підростаюче покоління з метою змінити традиції поведінки через виховання. Таким чином, формування екологічної свідомості й поведінки суспільство перекладає на завдання виховання.

Засновники концепції критикують суспільну систему і відповідну їй форму шкільного навчання, де пріоритети отримують орієнтири на передачу знань учням. Вони висувають чотири важливі принципи навчання: 1) відмова від підкорення природи, 2) пізнання історії взаємовідносин людства та природи, 3) розвиток і оцінка концепцій майбутнього, 4) повернення до природи, захоплення її красою. Виконання даних принципів можливе не тільки при зміні окремих сфер діяльності: існуючого ставлення людини до природи, обмеженого технічного процесу, але й необхідності зміни суспільства загалом.

Свою ціль екологічна педагогіка вбачає в розробці теоретичних основ екологічної освіти, орієнтованих на практику. Автори концепції виступають за радикальні зміни справжньої дійсності на основі філософського та інтелектуального вивчення екологічної перспективи буття. Майбутнє розглядається як ідеал, стимулюючи еволюцію людства через віру в мрії, відкриваючи шлях до нового мислення. Згідно цієї концепції процес навчання екології повинен бути спрямований на оптимістичне сприйняття майбутнього, на розширення інтересів учнів у пошуку екологічної перспективи розвитку.

Концепція "екологічна педагогіка" науково-теоретичним напрямом у теорії педагогіки. Об'єкт її дослідження — процес формування екологічної свідомості особистості, виявлення факторів і закономірностей, що зумовлюють зміни у поведінці, стилі життя з урахуванням вікових, культурологічних, професійних та інших розбіжностей. Автори концепції хоч і підтримують практичну діяльність, направлену на захист навколишнього середовища, проте не дають чітких оцінок і рекомендацій.

Третя альтернативна концепція орієнтована на виховання і навчання на природі, через спілкування з нею, тому й отримала назву "натурпедагогіка" (Naturpädagogik). Ідеї натурпедагогічного підходу підтримувались Я.А.Коменским, Д.Локком, Ф.А.В.Дістервегом та іншими педагогами. Як самостійна концепція вона була обґрунтована американцем Г.Гопфертом (H.Gopfert, 1989) і знайшла велику підтримку у ФРН. Її ціль — прищеплювати учням любов до природи, розуміння ними цілісності всього живого, сформувати у них емоційне чуттєве сприйняття навколишнього природного середовища.

У даній концепції природа розглядається не як об'єкт вивчення, а як живе середовище існування. Учні починають сприймати природу емоційно, отримуючи задоволення від зустрічей з нею, захищаючи її, гармонійно співіснувати з нею. Концепція Г.Гопферта робить акцент на красу і неповторність спілкування з природою. Головною ціллю є спрямування учня до індивідуального емоційно-чуттєвого спілкування з природою, що слугує основою подальшого когнітивного процесу навчання. Діти повинні відчувати свій безпосередній зв'язок із природою.

З точки зору дидактики натурпедагогіка орієнтує учнів на спілкування з природою, сприяє отриманню цілісного досвіду, а також вивченню природи й самого себе як одного з природних істот. Концепція сприйняття природи відрізняється від інших теорій, що не ставлять собі за мету вивчення екологічних проблем і тим самим не впливають на становлення негативної картини світу в дитини.

При вивченні науково-теоретичних основ екологічної освіти у ФРН можна з упевненістю констатувати тенденцію до розробки різноманітних практико-орієнтованих еколого-педагогічних концепцій. Їх різноманіття в останні 30 років обумовлюється рівноправ'ям існуючих науково-дослідних шкіл, які стараються орієнтуватися на динаміку розвитку та зміни в основних структурних елементах еколого-педагогічної системи, в умовах високої диференціації і багатопрофільності шкіл, а також враховувати інтереси різних цільових груп, які навчаються.

При формуванні відповідального ставлення до навколишнього середовища слід враховувати регіональні й глобальні взаємодії і наслідки індивідуальної та колективної діяльності, а також орієнтуватися на майбутнє. В ході екологічної освіти школярі повинні здобувати досвід у спостереженні, вивченні, творчості, відповідальному ставленні до навколишнього середовища, здібностям до мобільності, орієнтації на ситуаційний підхід, роздумам, оцінкам. На основі інноваційного підходу будувати навчання в умовах, наближених до реальних: складність екологічних проблем, системність, суперечливість навколишнього світу – реконструювати майбутнє. Ідеї стійкого розвитку, а також результати досліджень з психології та педагогіки сприяли подоланню розмежування науково-теоретичних підходів та їх інтеграції в межах концепції "проблемно-діяльнісне навчання екології" (Problem- und handlungsorientierte Umwelterziehung) [1, с.345-420].

Згідно з даною концепцією, екологічна освіта у школах ФРН розуміється як складова частина формування загальної культури особистості, як одне з основних завдань школи на рівні з такими, як виховання в дусі миру, естетичне й статеве виховання, інтернаціоналізм і пропаганда здорового способу життя. Таке розуміння екологічної освіти пропонує побудову процесу навчання екології на основі загально-дидактичних вимог до навчально-виховного процесу.

Висновки. Таким чином, з вищесказаного можна зробити висновок, що педагоги ФРН намагаються побудувати шкільну навчальну освіту з урахуванням принципів безперервності, міжпредметності, цілісності, а також реалізувати діяльнісний та проблемний підходи. Педагоги бачать реалізацію даних принципів та підходів у процесі системного вивчення навколишнього світу свого регіону.

Дослідження науково-теоретичних засад екологізації педагогічної освіти в школах Німеччини виявило, що еколого-педагогічним концепціям, з методичної точки зору, притаманні різноманіття підходів в постановці цілі, завдань та принципів. При цьому необхідною умовою для ефективного здійснення екологічної освіти є присутність добре налагодженого обміну інформацією та тісної співпраці школи з державними і суспільними організаціями, що дозволяє будувати процес навчання в умовах, наближених до повсякденного життя.

Література

1. Bolscho D., Seybold H. Umweltbildung und okologisches Lernen: Ein Studien- und Praxisbuch. - Cornelsen Verlag Scriptor GmbH & Co. KG, Berlin 1996. - 420 S.
2. Eulefeld G., Kapune T.(Hg.). Empfehlungen und Arbeitsdokumente zur Umwelterziehung, IPN Institut für die Pädagogik der Naturwissenschaften an der Christian - Albrechts - Universität Kiel Nr.36, München 1978.
3. Kalf M. Handbuch zur Natur- und Umweltpädagogik. Theoretische Grundlegung und praktische Anleitungen für ein tieferes Mitweltverständnis. - Tübingen: Gunter Albert Ulmer Verlag, 1994. - 340 S.